

Як учителі 5–6-х класів розуміють реформу НУШ і чого бракує для її впровадження

Хоч [НУШ упроваджують у початковій школі](#) вже чотири роки, учителі/ки середньої ланки (5–9 класи) не зовсім розуміють філософію та суть реформи, її відмінність від попередньої системи освіти, цінності. Цей процес вивчала ГО «Смарт освіта» (стислий виклад результатів дослідження [за цим посиланням](#)). Текст аналізує підсумки розвідки.

[Ірина Пасько](#), аналітикиня медіа “Нова українська школа”

Фото: ГО «Смарт освіта»

Наскільки добре вчителі 5–6-х класів розуміють суть реформи НУШ?

Реформа “Нова українська школа” – навчання за новими принципами, що передбачали докорінні зміни в усій системі середньої освіти, – стартувала у 2017 році з апробації у приблизно 100 пілотних школах. З 2018 року вже всі українські першокласники й першокласниці почали навчатися за НУШ, а у 2022/2023 навчальному році вони перейшли до 5-х класів – тобто НУШ “зайшла” в середню ланку.

Такий перехід був би непростим і у звичайних умовах, адже вимагав донавчання вчителів, матеріального забезпечення кабінетів (меблі, обладнання), нових підручників. Додатково ж його ускладнило те, що через повномасштабне вторгнення росії субвенцію на НУШ й загалом велику частину “освітніх” коштів переспрямували на військові потреби. До кінця

навчального року п'ятикласники переважно так і не отримали друкованих підручників, а вчителі-предметники – запланованої повноцінної підготовки.

Незважаючи на те, що 95% респондентів/ок вказали, що поінформовані про [зміст реформи НУШ і її відмінність від старої системи викладання](#), у **близько 40 % з них знання доволі поверхові**: за потреби вони **не змогли б пояснити** іншим зміст реформи та її відмінність від старої системи викладання.

Чесно сказали про те, що недостатньо поінформовані про зміст реформи НУШ та її відмінність від старої системи викладання близько **5 %** опитаних учителів і вчительок

Фото: ГО «Смарт освіта»

Як бачимо, доволі велика частина не змогла б пояснити суть НУШ.

Тут цікаво подивитися також на регіональний вимір. Так, простежуємо особливості:

- достатнє розуміння реформи, аби розказати про неї іншим, мають передусім **опитані зі східних областей** — 66,7 % (із загальною майже 99 % освітян макрорегіону, які вважають себе поінформованими);
- трохи нижчі показники — у **Центральному** макрорегіоні — 63,2 % (із загальною 93,7 %);
- серед учителів/ок **Південного** немає таких, що вважали б себе недостатньо поінформованими про зміст реформи, проте пояснити його іншим можуть лише 55,3 %.

З огляду на тему розуміння реформи виникло питання: звідки опитані отримують інформацію про її перебіг? Як бачимо з таблиці нижче, найчастіше — із сайту МОН, курсів підвищення кваліфікації, від адміністрацій ЗЗСО та із сайту [«Нова українська школа»](#) (обрати можна було декілька варіантів, тому сума показників не становить 100%).

Фото: надано ГО «Смарт освіта»

Під час **глибинних інтерв'ю** дослідники спробували докладніше з'ясувати, як саме освітяни розуміють сутність реформи НУШ. На думку опитаних, вона полягає в:

- узгодженні освіти з вимогами й потребами сучасного українського суспільства;
- набутті учнями й ученицями практичних навичок;
- підвищенні якості освіти;
- орієнтації на дитину та її всебічний розвиток.

«Ми будуємо, можна так сказати, виховуємо, формуємо, навчаємо освіченого українця. Це має бути, якщо ми спираємося на наш документ, особистість, патріот і новатор з допомогою школи. Для того, щоб людина, яка вийде зі шкільних стін, відповідала сучасності», — респондентка 2 другої хвилі, учителька історії.

Цікаво, що вчителі/ки по-різному ставляться до реформи НУШ і її реалізації **в початковій і середній школі**. Не раз лунала думка, що в початкових класах реформа була добре впроваджена: опитані її схвалюють, тоді як у 5–6-х класах реформу критикують. Різницю респонденти/ки пояснювали:

- гіршим матеріально-технічним забезпеченням;
- слабшою підготовкою вчителів до впровадження реформи;
- браком виплат за впровадження реформи, які є для вчителів початкових класів.

«Не підготували своєчасно вчителів. На жаль, але це правда навіть на прикладі моєї школи, багато хто з учителів досі працює хоч за програмами Нової української школи, але використовуючи старі методи, методики, як звикли», — респондентка 10 другої хвилі, учителька української мови й літератури.

«Для цього є багато аспектів, і тут я хотіла б зупинитися на заробітній платі вчителів. Тому що вчителі початкових класів, які впроваджують реформу НУШ, [...] отримують 20 % до заробітної плати. Це постанова Кабміну, і вона виконується. Учителі 5–6-х класів — їх не внесли в постанову Кабміну, їм ці кошти не передбачені й не виплачуються», — респондентка 1 другої хвилі, учителька зарубіжної літератури.

Хвилює респондентів/ок і те, що **брак послідовності, наступності у впровадженні** реформи через постійні зміни в уряді негативно вплине на рівень знань учнівства.

Утім, коли почали викладати за новим Державним стандартом, частина респонденток помітила й **позитивні зміни**, пов'язані переважно з підходами до викладання та комунікацією між учасниками/цями освітнього процесу:

- зросла кількість практичних завдань, які дають на опрацювання дітям;
- вчителі/ки більше взаємодіють з учнями й ученицями;
- викладачі/ки інтегрованих програм помітили, що навантаження на школярів/ок зменшилося:

«Вони мені завантажені, тому що інтегрований курс у 6 класі набагато простіше вивчати, ніж раніше це вивчали окремо», — респондентка 2 другої хвилі, учителька історії;

- вчителі/ки відчули більшу академічну свободу (йдеться, зокрема, про можливість самостійно обирати та змінювати програми відповідно до учнівських потреб);
- вони активно використовують різні методи під час викладання:

“У 5–6-х класах Нової української школи я дуже багато використовую методів, які передбачають самостійну роботу. І в нас зараз дуже була цікава тема — природні умови Єгипту. І вже на основі цього я запропонувала за допомогою підручних матеріалів (наприклад, за допомогою пластиліну) створити модель, наприклад, того, як селянин працює, створити модель пристрою, який використовували стародавні єгиптяни. Оці

методи, метод «Прес», метод «Мікрофон», вони дають можливість дітям проявити себе», — респондентка 8 другої хвили, учителька історії;

- система оцінювання в НУШ дає змогу точніше оцінювати знання й навички учнів і учениць:

«Результат той самий, але ти просто ще звертаєш увагу: ага, ось дитина сприймає на слух нормально, висловитися або написати, наприклад, не може. Або погано читає, але говорить нормально. Тобто система НУШ більш точно показує знання учня»,
— респондентка 9 другої хвили, учителька англійської мови;

- змінилося бачення вчительської ролі в житті учня або учениці: з людей, які мають монополію на знання і «вкладають» їх у дітей, вчителі/ки стали тими, хто спрямовує, аби дитина змогла самостійно здобути знання, тобто фасилітаторами, модераторами навчального процесу.

Щоправда, не всі опитані поділяють наведені думки. Зокрема, навіть помічаючи зміни у власному досвіді викладання за новим Державним стандартом, вчителі/ки могли зауважувати, що досвід колег із запровадженням НУШ не змінився. Від респондентів/ок, які повідомляли, що змін у підходах чи методах немає, лунала думка, що все залежить винятково від особистості вчителя/ки, **а окремі вчителі/ки можуть саботувати викладання за стандартами НУШ.**

«Усе залежить від особистості вчителя. Якщо раніше були педагоги й новатори, які впроваджували на своїх уроках ігрові форми й методи роботи, [то] і зараз вони так продовжують працювати. А ті, що раніше так не працювали, так і не працюють. Зараз же керівник закладу не може просто так піти до вчителя на урок. У нас академічна свобода вчителя. Що він там собі робить? Що хоче, те й робить», — респондентка 1 другої хвили, учителька зарубіжної літератури.

Аби прояснити суть реформи для вчителів/ок середньої школи, експерти, які взяли участь у дослідженні, під обговорення запропонували такі заходи:

1. Додатково роз'яснити суть реформи в медіа, які найбільше читають учителі.
2. Повернутися до ідеї формування в суспільства (зокрема, в учителів/ок) чіткого розуміння суті реформи НУШ, її мети, філософії — для цього може виявитися корисною демонстрація реальних результатів.
3. Створити систему збору й опрацювання відгуків про перебіг реформи від учителів/ок: зворотний зв'язок допоміг би з'ясувати, у чому вони насамперед потребують централізованої підтримки.

Що заважає вчителям впроваджувати реформу «Нова українська школа» у 5–6-х класах?

Під час опитування вчителі/ки вказали на такі основні **перешкоди впровадженню реформи НУШ** (можна було обрати 7 варіантів із 14 запропонованих):

ПЕРЕШКОДИ ВПРОВАДЖЕННЮ НУШ

nus.org.ua

53,5 %

виснаження
через війну

51 %

застаріла система
оплати праці

41 %

скорочення
навчального часу
через війну

38 %

недостатнє
матеріально-технічне
забезпечення

36 %

брак якісних
навчальних матеріалів

27 %

низька мотивація
вчителів

24 %

брак якісного
методичного супроводу

Фото: ГО «Смарт освіта»

Зрозуміло, що освітні управлінці не можуть прямо впливати на обставини, пов'язані з повномасштабною війною, однак решта пунктів потребує уваги. Зокрема, розпочаті зміни в оплаті праці можуть додатково мотивувати педагогів.

[Павло Хобзей: «Багато предметів — це основне зло старшої школи, адже не мотивує дітей до навчання»](#)

Так під час глибинного інтерв'ю про суть реформи НУШ одна вчителька висловила думку, що реформа мала полягати також у **піднятті престижу вчительської професії**, однак, на її погляд, цього досягти не вдалося. Деякі респонденти/ки нарікали також на **нестачу вчителів/ок**, особливо молодих, що перешкоджає реалізації реформи на місцях. Дослідження продемонструвало, що від початку повномасштабної війни 78 % опитаних учителів/ок відчували посилення тривоги, страху, суму або гніву. Це теж, безумовно, впливає на працездатність і креативність, яких вимагає впровадження НУШ.

Щоб покращити психологічний стан учителів, а також запобігти відтоку кваліфікованих кадрів з професії, потрібні управлінські рішення, наприклад, слід:

- повернути педагогам у винятковому порядку вихідні на державні свята, скасовані на час воєнного стану;

- рекомендувати не проходити (і не пропонувати) курси підвищення кваліфікації протягом літніх відпусток, щоб уникнути перевантаження в період, коли освітяни повинні відпочивати й відновлювати ресурс;
- дослідити робочий час учителів — наразі він ніяк не регламентований, що призводить до перепрацювань. Однак Міністерство освіти й науки вже створює умови, аби виправити це.

Якщо подивитися на відповіді в глибинних інтерв'ю, то найбільше опитаним перешкоджає запроваджувати НУШ брак матеріально-технічного забезпечення. Про його незадовільний стан згадували майже всі респондентки. Ба більше, ці розповіді в межах глибинних інтерв'ю **були одними з найдокладніших** — це може вказувати на чутливість і важливість теми для вчительок і учителів. На думку однієї респондентки, брак матеріально-технічної бази в середній школі негативно позначається на дітях, які звикли до належного забезпечення в молодших класах:

«Але я так думаю, що от, розумієте, має бути забезпечення безпосередньо для цих дітей. Тому що розумієте, що трапилося? Вони в початковій школі побачили, що є все. А потім вони прийшли до нас, у середню школу, а в нас, крім ноутбука, який дуже часто приніс сам учитель, і того самого телевізора, немає майже нічого», — респондентка 8 першої хвили, учителька української мови й літератури.

Іванна Коберник: «Боюся, консервативні вчителі казатимуть: “Тут тобі не Європа, повертайся назад”». Це найгірше, що може статися»

Фото: НУШ

Загалом опитані пов'язували погане матеріально-технічне забезпечення з низьким рівнем засвоєння навчального матеріалу. Щоб компенсувати брак устаткування й мати змогу викладати згідно з концепцією НУШ, респондентки **витрачали власні кошти й використовували своє майно**.

«Усе технічне забезпечення в мене ще з радянських часів. Будова молекули, будова атомів — брала моделі цих атомів з хімічного кабінету. На них написано "Міністерство УРСР"», — респондентка 3 першої хвилі, учителька географії та природознавства.

Неналежне матеріально-технічне забезпечення респонденти/ки пов'язували з поганим фінансуванням, небажанням чи неспроможністю центральних і місцевих органів влади організувати його, а також із корупцією.

«За документами в нас НУШ. У реальності я не знаю таких шкіл, які насправді працюють за НУШ, це нереально. От щодо мене: дають якийсь алфавіт такий пластмасовий на магнітиках. І щоб ви розуміли, його можна було купити тоді гривень за 50. А коли його ставили на баланс у школі, то це було 400 гривень. Дуже завищені націнки. І багато коштів на це витратили, але ефективності мало», — респондентка 12 другої хвилі, учителька англійської мови.

Головним **актором покращення реформи** респонденти/ки часто називали органи влади — і місцеві, і центральні. Від них очікують перш за все більшого фінансування, щоб забезпечити класи матеріально-технічними засобами й підручниками.

Не всі опитані покладались у справі впровадження реформи суто на владні інституції. Озвучували також думку, що для цього необхідна **взаємодія всіх стейкхолдерів**: влади, керівництва закладів освіти, педагогів/инь, батьків, школярів/ок. Респонденти/ки хотіли б, аби в процесі реформування влада **більше дослухалася до освітян на місцях** і враховувала їхні думки.

Серед інших перешкод для впровадження реформи опитані в межах глибинних інтерв'ю першої хвилі назвали такі:

- **занадто великі класи**: вчительки не могли приділити достатньо уваги учням/ученицям чи виконати практичні вправи, як того вимагає навчальна програма (ця думка лунала й від опитаних у другій хвилі):

«Критично не вистачає часу, велике навантаження. Великі класи, якщо це нушівські класи. Якби вони були на 22 учні, наприклад, ну, скажімо, в ідеалі 20–22, ну, нехай 25, але не 32», — респондентка другої хвилі, учителька математики;

- **брак мотивації** і в дітей, і в учителів;
- **саботаж** із боку деяких учителів/ок, які через небажання змінюватися далі викладають за старими програмами.

Небажання змінювати може бути пов'язане зі **страхом** чогось не знати й помилятися — на нашу думку, це глобальна проблема застарілого ставлення до помилок як до чогось, чого слід соромитися, а не природної речі, яка веде до вдосконалення.

Під час експертного обговорення запропонували такі заходи, які можуть допомогти подолати перешкоди для впровадження реформи:

- призначення надбавки вчителям-предметникам, які впроваджують НУШ у базовій середній школі (аналогічно до початкової);
- перегляд системи оплати праці (процес розпочато — принаймні є відповідна політична воля);
- тренінги з пошуку грантових можливостей, написання заявок тощо для представників/ць шкільних адміністрацій;
- посилення методичної підтримки реформи (розроблення докладних інструкцій, безплатних навчальних матеріалів, зокрема для роботи онлайн).

Хороші новини в тому, що команді МОН цього року вдалося повернути до держбюджету субвенцію на реформу «Нова українська школа» в розмірі 1,5 млрд грн (ці кошти підуть на обладнання, матеріали, навчання вчителів і вчительок, фінансування пілотного 8 класу). [Поліпшилася й ситуація з підручниками](#): станом на середину лютого 2024 року області отримали 76 % підручників для 5-х і 80 % підручників для 6-х класів.

А ще у «Стратегічному плані діяльності Міністерства освіти і науки України до 2027 року» реформу НУШ [визначили](#) як один з пріоритетів. У планах МОН — повністю трансформувати шкільний простір, зокрема, створити безпечне освітнє середовище; затвердити Державний стандарт старшої профільної школи; перезавантажити реформу НУШ у першому та другому циклах базової освіти (5–9 класи) та здійснити низку інших важливих ініціатив. Розуміння необхідності перезапустити реформу в середній ланці свідчить про те, що представники міністерства все ж реалістично оцінюють проблеми її впровадження.

Сподіваємося, що результати дослідження допоможуть упроваджувати реформу НУШ у середній школі ефективніше й комфортніше для всіх учасників.

Дослідження проводили за підтримки Міжнародного фонду «Відродження».

Звіт відображає позицію авторського колективу й не обов'язково збігається з позицією Міжнародного фонду «Відродження».

ГО «Смарт освіта» представила це дослідження в межах Програми сприяння громадській активності «Долучайся!», що фінансується Агентством США з міжнародного розвитку (USAID) і здійснюється Pact в Україні. Зміст дослідження є винятковою відповідальністю Pact і його партнерів і не обов'язково відображає погляди Агентства США з міжнародного розвитку (USAID) або уряду США.

[Ірина Пасько](#), аналітикиня медіа “Нова українська школа